

Bunker eladó

Írta Lázár Ádám

Fényképezte Francis Keating

Albánia más ország, mint harminc éve volt. Ám hogy mennyire más, az a látogató számára máig megfejtethetlen titok.

Az útkereszteződésnél bunker magasodik, rajta a felirat: *Eladó!* Településeken, szántóföldeken, temetőekben és játszótéren, hegyormokon és a tengerben – a bunkerek az albán tájkép részévé lettek. Van, amelyik összeomlott, van, amelyik már tótágast áll, de a legtöbb érintetlen. Miután összekülönbözött a szomszéd államokkal, Hruscsovval és Kínával, Enver Hodzsa 1967-ben elrendelte: épüljenek bunkerek az állampolgárok és az albán föld védelmére. 1991 után fölmerült a kérdés: mihez kezdjenek a tömérdek, mintegy 750 ezer bunkerrel? Hova tegyék az irdatlan tömegű vasbetont? Begyűjteni rettentő költséges lenne, elhelyezésére hatalmas terület kellene. Amikor végül nekiálltak fölszámolni a bunkereket, sokan tiltakoztak: „Miért kell eltüntetni az egyetlen maradékát annak, amit a saját kezünkkel készítettünk, amire büszkék lehetünk?”

De mire lehet felhasználni egy ilyen, 60 tonnás építményt? Shannon Woodcock professzor így látja: „Ha sikerül felrobbantani, úgy kéttonnányi, 300 euró értékű fém nyerhető ki egy-egy bunkerből. Hatalmas summa ám ez abban az országban, ahol 250 euró a havi átlagkereset! Egyik-másik tengerparti bunker kicsit kipingálva ma bárként működik. Nyugat-Európában akad utazási iroda, amelyik nászutas hétvégeket szervez felújított bunkerekbe. Ami azt illeti, az albán lányok zöme bunkerben veszíti el az ártatlanságát...” A professzornő csak tudja: szakterülete az albán nők (és a volt politikai foglyok) helyzete.

Durëss városkában a tengerpart szolgál korzóként, pattogatott kukorica és fánk illata terjeng a levegőben. A falfirkával teli Partizán-szobor talapzatán gyerekek csúszkálnak. A ráérősen sétálgató lányok parfümöt kínálnak – no meg saját magukat.

Durës tengerpartja: cölöpök tetején múlt és jövő. A régi móló elkorhadt, az új kongresszusi központ még épülőben – immár évek óta.

Hihetetlen a változás: a szobor talapatán graffiti, a tengerparton lakások, irodák, szállók, éttermek(fent). „Ennünk se volt mit. Azt mondták, együnk fűvet, közben fölépítettek hétszázötvenezer ilyen monstrumot” – földműves házaspár a bunker előtt, ahol ma kecskéiket tartják.

A víztől 50 méternyire tizenhat emeletes toronyházak: lakások, irodák, szállók. Némelyik elkészült már, de olyan is akad, amelyik láthatólag régóta várja, hogy végre befejezzék.

Sziklák, hegyek, várak, csodás kilátás, gyönyörű tenger, viharos történelem. Albánia gyönyörű ország, az albánok vendégszerető, büszke emberek. De ha azt szeretnék, hogy még több külföldi jöjjön ide, hogyhogya a legpazarabb helyeken is óriási szeméthalmokba botlik a látogató? A miniszterelnök, Sali Berisha bizakodó: „Komolyan dolgozunk a hulladék-probléma megoldásán. Nagyon léptünk előre, tavaly már négy millió turista érkezett hozzánk.”

Betört ablakok, tátongó ajtórések, elvándoroltak hűlt helye. Van, ahol újat teremtettek a fejlesztések, másutt fölvirágoztatták a már meglevőt, megint másutt tönkretettek mindent. Ahogy a hegyeken átvezető régi utakon hajtunk, egyre-másra olyan településekre bukkanunk, ahonnan a látogatókat, a vásárlóerőt, majd végül magát a lakosságot is elvitte magával, máshova csábította az új autópálya.

Az albán utak és főutak (egyelőre nincs túl sok belőlük) jó minőségűek, de minden előjel nélkül érnek véget, vagy több száz méterre, olykor kilométerekre megszakadnak. 1991-ig csak a buszok, a mentők, a tűzoltóautók meg a miniszteri küldöttségek használhatták az aszfaltutakat.

A tengerparttól az eldugottabb hegyi ösvényekig éjjel-nappal mindenütt gyakori a rendőri ellenőrzés. Talán külföldi rendszámunk miatt, vagy mert albán sofőrünket sokan ismerték, amikor bennünket állítottak meg, szinte családiásan zajlott a procedúra: sofőrünk lehúzta az ablakot, a rendőrrel megölelték egymást, majd mentünk tovább.

Az öleléssel testvéri érzéseiket fejezik ki az albán férfiak; a régi ismerősök pedig, ha összetalálkoznak, arcon csókolják egymást.

Nem is olyan régen még nem mindenkivel bántak Albániában ilyen nagy barátsággal. „1944 és 1991 között körülbelül harmincnégyezer elítelt szökött meg az ország harminc börtönéből és hetvenöt büntetőtáborából. Többségüket elfogták és kivégezték, holttestüket traktor mögé láncolva vonszolták végig az utakon. A mai napig senki bűnöst nem állítottak bíróság elé, az áldozatok hozzátartozói és a túlélők nem részesültek jóvátételben. Még azt sem hirdették ki, hogy huszonháromezer politikai elítelt ártatlan volt abban, amivel megvádolták! Egy albán diák tizenhárom évet ült csak azért, mert szimpatizált az 1956-os magyar forradalommal” – meséli zaklatottan Agim Musta. A Kommunizmus Áldozatai Szövetség 82 esztendő elnöke összesen negyvenhárom esztendőt töltött börtönben.

Enver Hodzsára sok minden emlékeztet Albánia-szerte. Tiránában a Vezér menye tervezte Piramist valamikor Hodzsa-múzeumnak szánták. Ma már csak omlék-romlik, gyerekek mászkálnak, csúszkálnak az oldalán.

„Sírtál aznap, amikor meghalt Enver Hodzsa?” – kérdezem tolmácsunkat. Gjirokastër várában állunk, alattunk a város. „Sírtam. Mindenki sírt. Sírtunk, mert féltünk, hogy valaki meglátja, hogy nem sírunk. Sírtam, mert azt tanították, hogy Hodzsa a nemzet atyja, hogy azért élünk ilyen jól, mert ő jól vezeti az országot. Féltünk, hogy édesanyám főnöke egyszer el talál jönni hozzánk, és észreveszi, hogy nincs kint a falon a diktátor képe.”

Gjirokastër. Itt született Ismail Kadarë és Enver Hodzsa. De nem ezért kell megnézni a környéket. A hegyek és a vendégszeretet – erről beszéltek az albánok! Kanyargós, hegyoldalba kapaszkodó kis utcák, vár, üzletek, mosolygó emberek. Az egyik boltocska előtt pék invitál, lehetetlen ellenállni, de nincs is értelme. Már tölti a *ra*kít, süti a csirkét, a bárányt, a halat. Mintha hazaérnének, ünnepelnének.

Tirana nem Albánia, Albánia nem Tirana. A mediterrán hangulatú főváros vagy 60 kilométerre fekszik a tengerparttól. Ha nem tudnám, hogy Albániában járok, azt hinném, Olasz-, Görög-, netán Törökországban iszom a kávé. Tirana központjában Hodzsa múzeumának épült a Piramis. Valójában minden emlékmű az emberek lelkében, felfogásában épül. Hat-nyolc fiatal lányt is megszólítunk: „Hodzsa? Semmit nem tudok róla. De nem is érdekel! Ez volna a demokrácia?! Nincs pénz! El fogok menni, amint megtehetem!” – magyarázza az egyik csinos és nagyon türelmetlen lány.

Enver Hodzsa 1985-ben halt meg. Lényé, személyisége ma is annyira jelen van az albán társadalomban, hogy az emberek nem is szeretnek beszélni róla. Próbálnak nem emlékezni. De azért maradtak emlékeztetők: a mindenütt éktelenkedő bunkerek, a szuvenírboltokban, árusok standján díszelgő portékák. Az üzletekbe és tereken, a sálak, tányérok, képeslapok rengetegében mindig ott látni valamelyiket a hatvanhat könyv közül; némelyiket maga Hodzsa írta, másokat az ő nevében adtak közre.

Hodzsa ajándékbögréit és könyveit úgy fedi be a por, ahogy az albánok igyekeznek Hodzsa emlékét feledni. A Vezér, a Nemzet Atyja, a ma diktátornak nevezett Hodzsa még mindig mosolyog. Elképzelhetetlen szegénységet, darabjaira hulló társadalmat hagyott maga után. Egy olyan nemzetet, amelynek lányai-fiai közül sokan nem emlékezhetnek, mert akkor még meg sem születtek, és sokan nem emlékeznek, mert nem akarnak emlékezni. Amikor megérkeztem oda, semmit nem tudtam Albániáról, csupán két szülöttjét ismertem név szerint: Teréz anyát, a szentet, és Enver Hodzsát, a szörnyet. Most, oly sok találkozás és beszélgetés után, még sokkal kevesebbet tudok erről a különös országról.